

эффективной государственной экологической политики в Украине является медленная интеграция экологической составляющей во все отрасли экономики и сферы деятельности.

In article the main problems of economic and environmental policy are analyzed, the ecological component is one of the main elements of the concept of sustainable development. Negative ecological factors which are caused by not accounting of the integrated ecological management in the field of national economy are defined. It is established that the main problem of realization of effective public environmental policy in Ukraine is slow integration of an ecological component into all branches of economy and sphere of action.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2016

УДК 321:316.647.5.001.76

Іванова А. В., НУ «ОЮА»

ТРАКТОВКИ ПОЛІТИЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто проблеми політичної толерантності в контексті суспільних відносин та взаємодій, процесів балансування різних політичних течій в сучасній плюралістичній політичній реальності.

Сучасна політична реальність характеризується постійним інформаційним обміном, що породжує не тільки розвиток поглядів, збагачення досвіду та розвиток соціуму в цілому, а й сприяє створенню диференційних, часто конфліктних форм, внаслідок чого розвиток соціальної, політичної та інших систем характеризуються конфронтаційними зіткненнями.

На новий рівень постає розуміння значення толерантності як універсального принципу існування суспільства. Актуальність даної теми зумовлена зростанням нетерпимості в соціально-політичних відносинах суспільств, що викликано трансформаційними змінами і кризовими явищами сучасності. В суспільствах, де існує безліч поглядів, цінностей, наукових течій, ідеологій та політичних формувань, складно зберегти стабільність. Зростання інтолерантності, дискримінації, пригнічень, національних конфліктів

на основі різності політичних переконань і бачень актуалізує проблему політичної толерантності в сучасних суспільствах, та формує необхідність розробки практичних засобів та механізмів вирішення вищезазначених проблем сучасного світу.

Багатоманітність цінностей породжує проблему їх легітимного поєднання усередині однієї політичної спільноти. Очевидно те, що в занадто великій плюралістичній «компанії» деякі цінності зникають, тобто затвердження одних зразків політичної культури може привести до утиску інших [6, с. 51]. Різноманіття створює сприятливі умови для зіткнень, починаючи від боротьби ідей до реального протистояння та знищення однією системою іншої. Тому суспільно-політична система починає усвідомлювати необхідність пошуку механізмів стабілізації балансу соціальної системи в умовах політичного плюралізму. Отже сучасність призводить до розуміння толерантності як інструмента гармонізації структурних зв'язків між відмінними елементами суспільства. Тепер постає проблема реального впровадження принципу толерантності з теоретичного обґрунтування в практичне застосування.

Феномен толерантності має значну історію розвитку, перетворень та трансформацій. В епоху Середніх віків гостро постала проблема інтолерантності у сфері релігійних відносин. Однак, поняття «толєрантність» з'являється лише в XVI столітті у Франції, з часів Нантського Едикту 1598 року, коли вийшло безліч законів про терпимість і коли французькі протестанти – гугеноти – отримали права і поступки на вільний прояв релігійного життя. Його поява була обумовлена епохою релігійних війн і стало проявом компромісу, на який вимушені були погодитися католики і протестанти. Це була рятівна реакція суспільства світських республік, що зароджуються, на тридцятирічний період кривавих релігійних війн. Жорстке протистояння і прагнення нав'язати «іншому» власну систему релігійних цінностей оберталися незліченними втратами усіх сторін і європейці прийшли до розуміння того, що конфесійна однорідність як усередині однієї країни, так і у відносинах між державами не є такою принциповою [1, с. 9].

Саме в період релігійних війн отримала свої зачатки політична толерантність. Тому як, в той час панувала саме теологічна ідеологія в усіх сферах суспільного життя, в тому числі політичній. Основоположну владу мала церква. Тому релігійний вибір був не лише питанням віри та основою соціальної свідомості, а й мав

загальнодержавне значення. Представник епохи просвітництва Вольтер у своїй праці «Трактат про віротерпимість» прирівнює релігійну терпимість до політичної. Він зазначає необхідність політичної і релігійної терпимості для врегулювання соціально-політичних відносин в реальності де суспільство розділено на безліч різноманітних ідеологічних, релігійних та політичних формувань. Вольтер пише: «...Віротерпимість навпаки, не може робити ніякої смуги і віднімає всякий привід до хвилювань. Вона природним чином роз'єднує думки: в країні, розділеній на безліч сект, жодна не може претендувати на панування, і тому усі вони залишаються спокійними. Супротивники політичної терпимості в протестантських країнах стверджують, що не слід терпіти католицтво, тому що воно прагне встановити владу духовенства на розвалинах монархічної влади; а в католицьких країнах говорять, що протестантські громади недопустимі, тому що вони ворожі абсолютній владі. Хіба для людини із здоровим глуздом це протиріччя не служить достатнім доказом того, що слід терпіти усі релігії, щоб жодна не могла придбати пануючої влади та не могла б зробитися небезпечною?» [2].

Важливим етапом у формуванні ідей політичної толерантності в її сучасному розумінні як загальносуспільної цінності і механізму регулювання суспільних відносин, став лібералізм. Поворотним пунктом у формуванні лібералізму, та і в розмежуванні основних течій західної суспільно-політичної думки Нового і Новітнього часу слід рахувати Велику французьку буржуазну революцію кінця XVIII століття. Зокрема, один з її головних політико-ідеологічних документів – «Декларація прав людини і громадянина» 1789 року, в місткій і чіткій формі проголосив ті ідеї, цінності і норми, які стали найважливішими системотворними елементами класичного лібералізму: «метою всякого політичного об'єднання є збереження природних невід'ємних прав людини. Ці права суть свобода, власність, безпека і опір пригнобленню» [3, с. 277].

У сучасному політологічному підході толерантність визначається як прийняття, визнання і повага конкурентів, їх поглядів, програм, заходів при взаємному прагненні суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, страт, політичних партій, організацій і т. д.) реалізувати свої інтереси і цілі, пов'язані з проблемами збереження або послаблення (зміни) існуючої влади, її зміцнення або підриву, а також зі зміною їх політичного статусу в суспільстві,

якщо це не суперечить ідеї безпеки і демократії (С. М. Ємельянов, Є. М. Богданов, В. Г. Зазикін та ін.). М. Н. Мчедлов відмічає, що терпимість не означає поступку або потурання будь-якій ідеологічній системі, це не байдужість і не упокорювання перед громадським або побутовим злом. Така точка зору переважає у більшості сучасних досліджень (М. С. Мириманова, М. Уолцер) [9, с. 180]. Політична толерантність не є різновидом конформізму. Вона несе в собі можливість об'єктивно розуміти, приймати та критично аналізувати погляди та вподобання політичних конкурентів.

Не зважаючи на активний розвиток концепції політичної толерантності, нетерпимість в сучасному світі все-одно представляє одну з глобальних проблем суспільства, що породжує війни, знищення, теракти. Нетерпимість і конфлікт – категорії, що ідуть пліч о пліч. Нетерпимість викликає конфлікти, конфлікт в свою чергу також породжує нетерпимість. Однак деякі вчені розглядають конфлікт, як позитивний інструмент балансування відносин, вважаючи неможливим існування відмінностей в одному просторі без спалаху протиріч і конфліктів. Але в цьому сенсі розглядається допустима міра зіткнення, де конфлікт представляє переломний, кризовий момент, після якого відносини трансформуються. Ключовим визначенням є трансформування, але не руйнування відносин. Отже існує відносна міра і нетерпимості, що є допустимим в певних типах зв'язків.

Так Єлисеєв С. М. Устінова І. В. зазначили допустимість політичної інтолерантності. Толерантність в сфері політики категорія несумісна з самою сутністю політики. В якості критерію визначення природи політики К. Шмідт пропонує дихотомію «друг-ворог». На його думку, політика завжди припускає взаємодії груп, які у відношенні один до одного виступають «ворогами»: «Ворог – не приватний супротивник, ненависний в силу почуття антипатії. Ворог, щонайменше евентуальний, тобто по реальній можливості, – це сукупність людей, що тільки борються, з такою ж самою сукупністю. Якщо застосовувати методологічний принцип К. Шмідта при розгляді політичної толерантності, то в якості «чужого», «іншого» (тобто об'єкту толерантності) виступає «ворог». Проте виникає логічний парадокс. Якщо ми будемо толерантні до політичного ворога, тобто ворог стане не-ворогом, то зникає сутнісна ознака політичних взаємодій, політики як явища. За Шмідтом виходить, що толерантність до політичних ворогів знищує політику як

площину взаємодій [5 с. 46]. Отже можливо говорити про тип інтолерантності, що представляє собою правило гри, необхідної для суперництва. Однак навіть у даному сенсі нетерпимість також має свої межі. Для суспільної системи саме не контролювана нетерпимість і конфлікти представляють найбільшу небезпеку та стають передвісниками переростання цих станів у країні, екстремістські та небезпечні форми.

Устінова І. В. виділяє три типи політичної толерантності-інтолерантності в сучасному суспільстві. За ознакою суб'єкту: відносини держава – соціальна група; соціальна група – держава; стосунки соціальна група – соціальна група [8, с. 529]. Найрозповсюдженою сьогодні є саме проблема політичної толерантності у відносинах соціальна група-соціальна група. Конфлікти і різні прояви нетерпимості проявляються саме в цих формах, що має особливе вираження у соціальному розвитку, співіснуванні цих груп, як представників різних політичних сил, в одному соціальному просторі. Важливими в регулюванні цих відносин є питання визнання за ними права на політичний вибір та участь у політичному процесі, на власні погляди та бачення політичного розвитку.

Політична толерантність як суспільна норма та цінність формує особливий тип соціальних зв'язків, де проголошена терпимість, свобода вибору, безпека та можливість мати та виражати прихильність до тієї або іншої політичної течії. Однак політична терпимість хоч і визнана в сучасності як суспільна цінність, не завжди має впровадження та реалізацію у реальному житті.

В сучасній Україні на правовому рівні більшість норм толерантності фіксується у окремих статтях Конституції України, Кримінального кодексу України, Декларації прав національностей України, Законі України «Про національні меншини в Україні». Також Україна ратифікувала низку міжнародних документів у сфері боротьби проти расизму та нетерпимості, зокрема Європейську конвенцію про захист прав та основних свобод людини, Конвенцію ООН про статус біженців, Рамкову Конвенцію Ради Європи про захист національних меншин, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Однак, що стосується захисту від політичної дискримінації нормативні акти лише осторонь зачіпають цю проблему. Взагалі, системний захист людини від пригнічення на основі політичних переконань в Україні потребує вдосконалення.

Українське суспільство на сьогоднішній день не висловлює особливу занепокоєність проблемою політичної толерантності. Навіть розуміння цього питання як однієї з пріоритетних проблем сьогодення, і на рівні суспільства, і в освітніх структурах, та й загалом на державному рівні поки що не усвідомлене. Але проблема політичних відносин, конфліктів та зіткнень на основі різності політичних переконань в Україні достатньо актуальна.

На сучасну вітчизняну політичну культуру, значною мірою, впливають особливості існуючого різнобарвного спектру політичних рухів і партій. За умови активності вкрай радикальних рухів, орієнтованих на жорстке протиборство, дуже слабкі позиції мають політичні сили – зважені, неагресивні, які готові слухати і, головне, чути аргументи опонентів [7, с. 79]. Існує також багато різноманітних чинників, що мають прямий вплив на формування закритих типів свідомості, радикальних настроїв членів суспільства, віддаляє суспільство від осмислення та прийняття принципів політичної толерантності.

Галицький І. В. зазначає важливість формування толерантної свідомості членів суспільства задля підвищення рівня толерантності соціуму в цілому та гармонізації суспільно-політичних відносин. Він підкреслює думку, що для повноцінного формування толерантності як цінності суспільства, необхідно задіяти всі соціальні інститути. В особливості законотворчу діяльність, громадське суспільство і його структури, правове виховання, правову освіту, сім'ю, національну ідеологію. Також однією з основних передумов становлення толерантного суспільства в Україні є загальносуспільна інтеграція. Це є, передусім, питанням не лише етно-політики, а й продуманої та ефективної соціальної політики держави [4, с. 20]. Тобто, необхідно задіяти такі механізми, що створили б універсальний інструмент балансування політичної терпимості в соціальному механізмі, але не перетинаючи межу, за якою терпимість перетворюється в байдужість та політичний абсентеїзм. Задіявши всі соціальні структури можливо буде поставити питання толерантності на новий рівень.

Аналізуючи різні підходи до вирішення проблем політичної нетерпимості як в суспільстві так і в політиці держави, її різних представників, можна сформулювати ряд висновків. Щодо практичної реалізації принципу політичної толерантності задля гармонізації соціально-політичних відносин вважаємо необхідним та

доцільним, по-перше, введення системного підходу формування толерантного суспільства, як принципу державної політики. Це повинно стати відправним пунктом введення норми політичної толерантності в суспільстві. Друга практична необхідність – це законотворча та правозастосовна діяльність, формування системи законів, пов'язаних зі збереженням права людини на власні політичні погляди, вибір, власне бачення політичного розвитку країни та права участі у політичному процесі, з неможливістю політичної дискримінації людини та громадянина. Важливим є аспект контролю за реалізацією цих прав у їх фактичному виконанні. Тому в механізм вирішення даної проблеми можливе включення комісії контролю реалізації цих прав та захисту населення від будь-якої дискримінації за політичними переконаннями. Третій блок реалізації політичної толерантності суспільства повинен задіяти всі суспільні інститути, задля формування терпимості як норми і цінності в освітній, культурній, суспільній, правовій та інших соціальних сферах. Щодо освіти, необхідно приділяти найбільшу увагу цій області. Вважаємо доцільним введення ще в шкільній програмі курсу основ толерантного відношення людей як один до одного, так і до різних культур, релігій, соціальних верств, політичних опонентів. Курс повинен бути обов'язковим й у вищих навчальних закладах. Тобто, політична терпимість повинна бути цілісним принципом функціонування держави і суспільства в цілому. Необхідне створення фундаментального підходу до практичного втілення даного соціального принципу в реальність.

Бібліографічний список:

1. Баева Л. В. Толерантність: ідея, образи, персоналії : монографія / Л. В. Баева. – Астрахань : Изд. дом «Астраханский университет», 2009. – 217 с.
2. Вольтер Трактат про віротерпимість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.antimilitary.narod.ru/antology/voltaire/voltaire_calas.htm
3. Гаджиев К. С. Політологія / К. С. Гаджиев. – М. : Логос, 2001. – 488 с.
4. Галицький І. В. Формування толерантності у правосвідомості та правовій культурі громадян України / І. В. Галицький // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 2. – С. 16-22.
5. Елисеєв С. М. Особенности политической толерантности студенчества / С. М. Елисеєв, І. В. Устинова // Социологические исследования. – 2010. – № 6. – С. 45-51.

6. Мусихін Г. І. Плуралізм політичних цінностей чи загальний імператив свободи особистості: вибір не визначений? / Г. І. Мусихін // Політія. – 2007. – № 3. – С. 42-60.
7. Носовець В. О. Політична толерантність як головний чинник досягнення миру та злагоди / В. О. Носовець // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Сер. : Філософія. Політологія. – 2009. – № 91/93. – С. 76-79.
8. Сборник статей памяти А. Крыштановского. – М. : НИУ ВШЭ, 2011. – Т. 8. – 557 с.
9. Солинін Н. Є. Основні підходи до визначення поняття «толерантність» / Н. Є. Солинін // Ярославський педагогічний вісник. – 2009. – Т. 2. – № 4. – С. 178-181.

В статье рассмотрены проблемы политической толерантности в контексте социальных отношений и взаимодействий, процессов балансирования разных политических течений в современной плюралистической политической реальности.

The article is dedicated to the problem of political tolerance in a context of social relationships and interactions, processes of balancing various political currents in in contemporary pluralistic reality.

Стаття надійшла до редколегії 26.08.2016

УДК 321:316.483+321:328.161

Завгородня Ю. В., НУ «ОЮА»

ПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ ТА ПОЛІТИЧНА КРИЗА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Теоретичний аналіз політичного конфлікту та політичної кризи є основою наукового дослідження для практичного попередження та ефективного врегулювання протиріч з метою уникнення негативних наслідків для суспільства. Взаємозалежність та відмінність даних понять та процесів формують необхідність деталізації ознак політичного конфлікту та політичної кризи.

Період незалежності української держави супроводжується деструктивними політичними конфліктами. Розвиток України визначають такі політичні явища як: зростання конфліктності між гілками влади, загострення конкуренції у середовищі політичних еліт, безкомпромісне протиборство, переростання політичних